

יושם השור – עיון בדיוני הראשונים

א. פתיחה

אחרי העיון הראשוני ביסוד מחלוקת ר"י ור"ע ואופן הצגתו בתחילת סוגיית הבבלי לג., נקדיש את הדיון בשיעור היום לעומק הפער (או לצמצום הפער ביניהם) בין שיטות התנאים, ולליבון משמעות הדין של "מגופו" במסגרת שיטת רבי ישמעאל. השלימו את העיון בסוגיה לג.:-לד..

1. מה עולה מהסוגיה באשר לגביה מהשור עצמו אליבא דרבי ישמעאל? האם הפער העמוק בין ר"י ור"ע בתחילת הסוגיה עומד בעינו בהמשך הסוגיה?
2. הסוגיה משווה בין בעל חוב ובין גביה מהשור. האם התמונה המצטיירת היא של אחידות בדינים או האם יש מעמד שונה לגביה משור תם שהזיק? במידה ויש מה יסוד החילוק?
3. מה עולה מדיון הגמרא לד. ביחס לברייתא כחש ושבח באשר לטיב השותפות אליבא דר"ע?

ב. ראשונים – גבולות מחלוקת ר"י ור"ע

1. מאי בינייהו?
 - (א) לג. "מאי בינייהו" בגמרא, ובתד"ה הקדישו ניזק.
 - (ב) תוס' רבנו פרץ ד"ה בעל חוב וד"ה ומסיק (להרחבה – תלמיד ר"ת עמ' קסו, ד"ה הקדישו ניזק).
 - (ג) חידושי הראב"ד לג. ד"ה הא דתניא יושם השור (עמ' עו).
 - (ד) פסקי הרי"ד, עמ' טז-יז ד"ה מתני' שור שווה מנה וד"ה במאי קמיפלגי.
2. מכרו מכור – מקורות על שיטת הרמב"ם ניתנו בדף מקורות 8. שמתו בתיקיה של שיעורי העיון ברשת, קובץ ובו חידושי הגר"ח והברכת שמואל.
3. האם ניתן לגבות לר"י משאר נכסיו?
 - (א) לו. "היו שניהם... ואשלם לך" (התמקדו בעיקר בסוף הסוגיה "אלא לעולם בתמין..."), וברש"י ד"ה ור' עקיבא ובתד"ה ורבי עקיבא.
 - (ב) לו. המשנה הראשונה בפרק רביעי ובסוגית הגמרא שעליה עד וסיפא ר"ע.
 - (ג) המאור הגדול, יז: ברב אלפס, ד"ה ראשון ראשון נשכר.
 - (ד) כתוב שם לראב"ד, מצורף.
 - (ה) שם, מלחמת השם לרמב"ן (דיון מאד יסודי בשאלה).
4. את הדיון בראשונים על היחס לפלגא נזקא קנסא, נדחה לכשנלמד אותה סוגיה.
5. הערה לסיום – מדובר בהרבה חומר. לימדו בהתמדה ונתאים את קצב השיעור ללימוד העצמי בסדרים. במידה וכמה מבני החבורה רוצים לקרוא יחד איתי את הראשונים על מנת לשפר את יכולת הקריאה והעיון, אשמח לעשות כן.
6. לעיון נוסף למיטיבי לכת – עיינו היטב בברייתא בתוספתא פ"ג ה"ה על נוסחאותיה השונים והשור לברייתא בבבלי לד.. עיינו בפירוש ר"ש ליברמן בתוכ"פ ובפירוש ר"א גולדברג בספרו על התוספתא. לאור פירושהם, תנו את הדעת לשאלת היחס בין הברייתא בתוספתא ובין מח' ר"ע ור"י. במידה ויש מבני החבורה המעוניינים לדון איתי בהשוואה זו, אשמח לעשות כן.

לימוד פורה ומשמעותי, אוהבכם, מאיר

כתוב שם לראב"ד בבא קמא דף יז עמוד ב

כתוב שם: ראשון ראשון נשכר מיבעי ליה. פירוש, משאר נכסים, כיון דאמר ר' ישמעאל בעל חוב הוא וזווי הוא דמסיק ביה מחייבי בעלים באחריות ומחייבי לשלם משאר נכסים, דמגופו ליכא למימר הכי וכו'.

אמר אברהם: [זו] שגגה גדולה. שאין אדם בעולם שמחייב נזקי התם אלא מגופו, ואין הבעלים חייבין באחריותו כלל. ומלתא היא שגורה בפומייהו כדאמרינן בעלמא [ב"ק דף מ ב] ונימא ליה אי תם [הוא הוה] מעריקנא ליה לאגמא. ועוד מגופיה דקרא [שמות כא לה] ומכרו את השור החי וחצו, ואי שאר נכסים משועבדים מכירה למה. אלא כי אמר רבי ישמעאל [ב"ק דף לג א] בעל חוב הוא וזווי הוא דמסיק ביה לאו דגבי משאר נכסים אלא דאי בעי מזיק לאגבויי מעות בחצי נזקו וליטול את שורו מצי עביד, ורבי עקיבא סבר לא מצי עביד אלא נוטל את השור דשותף גמור הוא משעת הנזק.

ומחמת חבלתו חזר השור וחבל בו, אדם חייב ושור פטור ואין מנכין לו מחבלת השור שחבל בו כלום מפני שהוא שוטה או חלוש עליו, והכי אמרן בפירקין דלעיל⁶⁵ אמ' רבא אב תימצי לומר במסוה כלבו של חברו בחברו חייב, שיטחו בעצמו פטור מאי טעמ' כל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור⁶⁶.

ר' עקיב' אומ' כול'. ת"ד או בן יגה או בת יגה כמשפט היה יעשה לה⁶⁷, כמשפט שור בשור כך משפט שור באדם, מה שור בשור תם משלם חצי נוק מועד משלם נוק שלם, אף שור באדם תם משלם חצי נוק מועד משלם נוק שלם. ר' עקיב' אומ' הוה כחתון לא כעליון. פ' התחתון דמיירי במועד. יכול ישלם מן העלייה ת"ל יעשה לו מגופו משלם ואינו משלם מן העלייה. ואין הלכה כר' עקיב' דיחיד ורבי' הלכה כרבי⁶⁸.

מתני', שור שוה מנה שנגח שור כול'. מתני' מני ר' עקיב' היא דתניא יושם השור בבית דין דברי ר' שמעאל, ר' עקיב' אומ' הוחלט השור. פ' מתני' דקתני נוטל את השור לאלתר בלא בית דין מני ר' עקיב' היא דאמר הוחלט השור לניזק לאלתר משנגחו. ר' ישמע' אומ' יושם השור בבית דין (אלא) שאין הניזק נוטלו אלא בבית דין, ובהא פליגי. דר' עקיבה סבר מיד בלא בית דין הוחלט השור לניזק.

ומר סבר אין קום התם משמע, ומיסתברא כמאן דאמ' אין קום התם משמע, דתניא פועל שנכנס לתבוע שכרו מבעל הבית ונגחו שורו של בעל הבית או נשכו כלבו של בעל הבית ומת פטור אע"פ שנכנס ברשות. האי ברשות היכי דמי לאוי' כגון דקרא אבא ואמ' ליה אין. פ' דאי אמ' ליה עול אמאי פטור, אלא לאו דאמ' ליה אין וש"מ אין קום התם משמע.

מתני', שני שוורים תמין כול'. פ' האי דנקט האי סידרא ולא תנא תם משלם חצי נוק בין לשוורים בין לאדם. ומועד משלם נוק שלם, ואדם משלם נוק שלם, משו' לאשמעינ' דאע"ג דשניהן חבלו זה בזה לא אמרי' הראשון שהתחיל בחבלה הוא פשע והשיני שחזר וחבל בו ייפטר ולא ישלם לעולם השיני לראשון, אלא אמרי' אם החבלה שעשה השיני לראשון יתירה ישלם לו באותו המותר חצי נוק, ומועד בתם שמשלם במותר נוק שלם אין מוציאין חבל' כנגד חבלה, שאם החבלה שעשה התם במועד שוה מנה, והחבלה שעשה המועד בתם שוה מנה, אין אומ' יצא מנה במנה, שהתם אינו משלם אלא חצי נוק מועד משלם נוק שלם. הילכך משלם המועד לתם חמישים⁶⁹. ואדם ושור שחבלו זה בזה לא מיתוקמא מתני' אלא כגון שהשור חבל תחלה באדם וחזר האדם וחבל בו, אבל אם האדם חבל תחילה בשור

בשם המורה וכן מייק הרא"ש לפירושו רש"י דמפרש מותר החבלה, וזה החיוב דמשמענו משנתנו שאם חבל מועד בתם חמישים ותם במועד ארבעים הוין גותן שישלם מועד בתם שלושים קמ"ל שאין משלם אלא עשרה דהיינו יותר על מה שהיוק תם, וכתב הרא"ש דלשון במותר משמע כפירוש רש"י עיי"ש. 65 כו. ב. 66 נראה דעת רבנו ולא אמרינן כל המשנה ובא אחר ושינה בו אלא דוקא אם בשור, אבל שור בשור או שור באדם לא אמרינן כל המשנה, וצ"ע טעם למה. ונראה לבאר דעת רבינו, דלעיל גבי היה בעל קורה ראשון כתב רבינו דהלכה כרבא דקאמר שישנה הוא בעצמו פטור משום דכל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור, ומ"מ בעטה מהלכת ברבדצה קאמר אנא בההיא חיובי מחייב, הרי רבא מחלק בין אדם לשור, ולפיכך גם רבינו מחלק בזה. ודעת הרא"ש אינו כן, וגם הרא"ז משיב על רבנו בזה (עין לעיל הערה 64). 66 שמות כא, לא. 67 סתם משנה נקרא רביה, וכ"כ תוס' ביצה דגריסין בתחילת פירקין קמא (ה, א) תבריה לר"ע לניזיה עכ"ל, וזה לפי פירושו שם דחזו בו ר"ע ועיין

בגמרא לא גריסין: אי גמי וכתבו בתוס' ד"ה בגבא דתלוי זה בזה דאי שכיה איכ' ודאי עול תא משמע, והרא"ש משמע, ואי לא שכיה איכ' ודאי עול תא משמע, והרא"ש ובטור ח"י"מ סימן שפט כתב רק דין דשכיה ולא שכיה ופסקו כאחרים דהייב, ותמה בבי' למה פסק כאחרים, וי"ל כי הטור מפרש כשיטת רבנו דתרוץ שכיה ולא שכיה אינו תלוי בקרא אבא ולתרוץ זה אין ראיה לת"ק מבריייתא ה', ומכיון דבריייתא זו הביא בלשון רבינו פסקו כאחרים, ועיין בי"ח שם וב"מ של שלמה פרק המניח סימן כה. 63 לפנינו בגמרא הנוטה: אמאי פטור אלא לאו, ולשון חסר הוא, וי"ל לפנינו בגמרא כמו שהוא ברי"ח: ברשות אמאי פטור. 64 מבוואר דעת רבנו דמפרש בשוורים שחבלו זה בזה, היינו אפילו בזה אחר זה משלמים במותר ח"ג, ולא אמרינן בזה כל המשנה ובא אחר ושינה פטור, ודעת הרמ"ה מובא בגמרא דעת הרא"ש סימן יג דוקא בבת אחת או לאחר זמן משלמין במותר נוק, אבל אם אחד התחיל השני פטור, וכן משמע שיטת רבנו דמפרש מותר היוב תשלומים ולא מותר חבלה, וכ"כ הרא"ז בפסקיו בשם רבנו, וכ"ה שיטת רוב הראשונים, והרא"ז כתב שם

ובית דין לא צריכי אלא לברורי כמה מיחייב לשלומי ליה. אבל מההיא שעתא דנגחיה קם תורא דמויק ברשו' הניזוק, ור' ישמעאל סבר שומת בית דין צריכינן ועד שלא ישומו בית דין את הניזוק וזוי הוא דמסיק ביה עד שישומו לו בית דין ואז יחליטו לו השור או כולו או מקצתו, ומאי דאמרן בפירקין קמ"ט דאי אית ליה למזיק נבלות מצי לסלוקיה לניזוק כדנפק לן משיביב"ט לרבות שהו כסף ואפי' סובין, דוקא לגבי בור ולגבי שור מועד שהן משלמין מן העלייה, אבל בתם דמשלם מגופו לא, אך נבלת שורו של ניזוק והמותר משתלם מגופו של שור.

במאי קמפלגי ר' ישמעאל סבר בעל חוב שויה, ור' עקיבא סבר שותפא שויה, וקא מיפלגי בהא קרא"י, ומכרו את השור החי וחצו את כספו, ר' ישמעאל סבר לבית דין קא מזהר רחמ', ור' עקיבא סבר לניזוק ולמזיק קא מזהר להו רחמ'. פי' ר' ישמעאל סבר בעל חוב שויה רחמ', שאפי' שאינו משתלם אלא מגופו אין השור נחלט אליו כי אם בבית דין שישומו את ניזוק ויחליטוהו לו או כולו או מקצתו, דומיא דבעל חוב שאם הלוי ראובן לשמע' מנה ונשתעבד לו שדהו, או אפי' עשאו לו אפותיקי אין יכול ראובן ליקח אותו השדה ולהחליטו אליו לוכל פירותיו, ואם עשה כן ותפשו שתיים ושלוש שנים כל הפירות שאכל מעלה אותם לו בשכרו ומנכה לו בשיעורם מן המנה, אך אם ילך לבית דין ובית דין ישומו לו את השדה כשיעור המנה שלו ויחליטוהו לו אז יהיה שלו ויאכל את פירותיו, ואפי' שאין לו מהיכן יגבה המנה כי אם מאותו השדה אינו יכול להחליטו אליו ולוכל פירותיו כי אם על פי בית דין, והם הכי נמי הכא, אפי' שאינו משתלם אלא מגופו אינו נחלט אליו כי אם על פי בית דין, וכל זמן שלא נישום בבית דין ברש' מוזיק קאי.

ור' עקיבא סבר שותפא שויה רחמ' משעה שהזיק זיכהו הבורא להיות חולק עמו כפי נזקו ובלא בית דין החלט אליו או כולו או מקצתו, מאי ביניהו. פי' בין למר ובין למר פלגו ניזוק משלם ומגופו ואם מת השור אבדו מעותיו אפי' לר' ישמעאל כדמוכח בגמ' ומאי נפקא מינה אם יוחלט מיד השור או בבית דין, אמ' ר' יוחנן הקדישו ניזוק איכא ביניהו. פי' אם הקדישו הניזוק קודם שישומו לו בית דין אם הוא מוקדש ואם לאו, ר' עקיב' דסבר הוחלט לו השור מיד מוקדש הוי דדידיה הוא, ור' ישמעאל דסבר יושם השור אינו מוקדש דאכתי לא אחלטוה ליה בית דין, והוה ליה כמקדיש דבר שאינו שלו שאינו מוקדש כלל, והוא הדין דהוה מצי למימר מכרו ניזוק איכא ביניהו דלר' עקיבא מכור ור' ישמעאל אינו מכור, אלא רבוחא נקט דאפי' הקדש לא חייל עילויה לר' ישמעאל וכל שכן מכר'.

בעא מיניה רבא מרב נחמן מכרו מוזיק לר' ישמעאל מהו, כיון דאמ' ר' ישמעאל בעל חוב שויה רחמ' וזוי הוא דמסיק ביה מוכר' או דילמ' [לג. ב] האי תורא משעבד ליה לניזוק, אמ' ליה אינו מכור, והתניא מכור, חוזר וגובה, וכי מאחר שחוזר וגובהו למה מכור לרידיה. פי' מה שחרש בו ביני ביני הוא של לוקח, ש"מ ליה ומכר מטלטלין גובין לו מהן, שאני הכא דכמאן דעשאו אפותיקי דמי, והאמ' רבא עשה עבדו אפותיקי ומכרו בעל חוב גובה ממנו, שורו אפותיקי ומכרו אין בעל חוב גובה הימינה, התם טעמ' מאי דלית ליה קלא האי כיון דאזיק קלא אית ליה, מוכיח מיכן טעמ' דאית ליה קלא הא לית ליה קלא אינו גובה ממנו, ואפי' דאין לו פירעון אחר אלא מזה, אם כן מאי דאמ' רבא עשה שורו אפותיקי ומכרו אין בעל חוב גובה ממנו אפי' דאמ' ליה לא יהא לך פירעון אלא מההי' והילכת' כר'

72 עיין תוס' ד"ה הקדישו. 73 לפנינו במרא: מכור, וכצ"ל. 74 רבנו מוכיח מכאן שלא כדעת רב האי גאון מביאו בעל התרומות שער מג ת"א אות ב; וה"ד גאון כתב בספר המקח והממכר בההמות והמטלטלין שעשאו אפותיקי מפורש ומכרו אין ביה גובה מהן כיון שיש לו נכסים למכור בני חרוין וכדורבא עכ"ל, ומכית רבנו מכאן בשור תם שאינו גובה אלא מגופו והוי כאילו שאין למכור נכסים מימ אין ביח גובה ממנו.

75 שם מ"ש ע"פ זה, ובאור זרוע ב"ק פ"ג סימן קי"ו, ז. א. 69 שמות כא, לו. 70 שם שם, לה. 71 מהא דאמרין שחטו ונתנו במתנה מה שעשה עשוי ונחטו פתח שחיטה והיה שאם מת מפסיד הכל, ומפרש רבנו דבריהם וזו אילבא ור"י נשנית וכ"ס הר"ח ובתוס' ט. א ד"ה ר"ע, והמאירי בשיטת הרמב"ם, והרב המגיד נשכ"ס פ"ה מהלכות נזקי ממון, ה"ו, מפרש דעת הרמב"ם דבריהם זו אילבא ור"ע נשנית עיי"ש.